

S. Mirjana Filipič CL

**πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν - „Ku pouczeniu nas”:
Pawłowa typologiczna interpretacja eksodusu
w 1 Kor 10, 1-11**

Zachętą do rozważania wybranego fragmentu (1 Kor 10, 1-11) może być zawsze aktualne pytanie, w jaki sposób ukazać negatywną przeszłość pokoleń przed nami, aby stała się pouczeniem dla nas i w tym nabierała swojego sensu. Problematykę tę rozwija Paweł w bardzo oryginalny sposób, który można ująć w tym fragmencie pod dwoma aspektami: metodologicznym i treściowym.

W sensie metodologicznym pragniemy zgłębić, jak Paweł nawiązuje do Starego Testamentu. Jakie są zasady jego metody interpretacyjnej, polegającej na hermeneutycznym użyciu wyrazu τύπος (wzór)?¹ W czym się różni Pawłowa interpretacja typologiczna od klasycznie rozumianej *typologii* jako jednej z metod

¹ Słowo to występuje w w. 6 w liczbie mnogiej (τύποι) i w w. 11 w formie przysłówka (τυπικῶς). Forma ta jest bardzo rzadko spotykana. W LXX i u Filona nie pojawia się ani raz. Na podstawie szczegółowej analizy słowa τύπος L. Goppelt podkreśla jego oryginalne hermeneutyczne znaczenie, które nadaje mu Paweł w tym miejscu. Słowo τύπος według niego występuje w sensie hermeneutycznym w Nowym Testamencie tylko w 1 P 3, 21 i Rz 5, 14. Por. τύπος, [w:] *Theological Dictionary of the New Testament* 8 (red. G. Kittel, G. Friedrich), Grand Rapids, Michigan 1972, s. 246-259.

egzegezy chrześcijańskiej?² Na podstawie zasad metodologicznych możemy później ukazać nowatorskie przedstawienie wydarzeń pierwszego eksodusu i jego nowotestamentalną aktualność w osiągnięciu zadanego celu: „ku pouczeniu nas”

Po ogólnym przedstawieniu struktury i wewnętrznej dynamiki wybranego fragmentu skoncentrujemy się najpierw na 1 Kor 10, 6. 11, ponieważ wersety te wyjaśniają sens nawiązywania do wydarzeń starotestamentalnych. Dzięki temu dostrzeżemy oryginalność przedstawienia wydarzeń pierwszego eksodusu, opisanych w świetle pozytywnym w pierwszej części (w. 1-5) i w świetle negatywnym w drugiej części tekstu (w. 7-10).

Pogłębione studia tego fragmentu odnoszą się także do niezwykłej logiki Pawłowej rady, dotyczącej problemu spożywania mięsa ofiarowanego bożkom, który jest poruszony w kontekście szerokim (1 Kor 8-10) i relacji kontekstu bliższego 1 Kor 10, 1-22 do tego kontekstu szerokiego³. Szczegółowe studia, odnoszące się do struktury 1 Kor 10, 1-13, rozumianej jako niezależnej jednostki w formie homilii, opierają się często na rabinackiej tradycji i będą nam pomocne szczególnie w drugiej części artykułu⁴.

² Wyraz *typologia* pojawia się pierwszy raz w świecie łacińskim dopiero po roku 1840 i oznacza jeden ze sposobów klasycznej egzegezy chrześcijańskiej. Por. F. M. Jong, *Biblical Exegesis and the Formation of Christian Culture*, Cambridge University Press, Cambridge 1993, s. 193.

³ Najnowsze studia w tym kierunku: J. Smit, „Do not be Idolaters” *Paul’s Rhetoric in First Corinthians 10: 1-22*, [w:] NT 39/1 (1997), s. 40-53; W. L. Willis, *Idol Meat in Corinth: The Pauline Argument in 1 Corinthians 8 and 10* (SBLDS 68), Scholars Press, Chico 1985; A. T. Cheung, *Idol Food in Corinth: Jewish Background and Pauline Legacy* (JSNT.S 176), Sheffield Academic Press, Sheffield 1999.

⁴ Por. W. A. Meeks, *And Rose up to Play: Midrash and Paraenesis in 1 Corinthians 10:1-22*, [w:] JSNT 16 (1982), s. 64-78; G. D. Collier, *That we Might not Crave Evil: The Structure and Argument of 1 Corinthians 10:1-13*, [w:] JSNT 55 (1994), s. 55-75; A. J. Bandstra, *Interpretation in 1 Corinthians 10:1-11*, [w:] CTJ 6 (1971), s. 5-9.

Tekst i struktura fragmentu

W szerokim kontekście 1 Kor 8–10 wyodrębnia się powszechnie jednostkę literacką 1 Kor 10, 1–13. Wersety 12 i 13 stanowią parenetyczną konkluzję i ich tutaj nie omawiamy, ponieważ nie dotyczą bezpośredniej relacji typologicznej i odwoływania się do Starego Testamentu.⁵

Wprowadzająca formuła, którą zaczyna tekst (10, 1) Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί (nie chciałbym bracia, żebyście nie wiedzieli), jest typowa dla Pawła,⁶ ale tylko w tym miejscu jest wprowadzeniem do historycznego wydarzenia z dziejów Izraela w sensie ostrzegawczym. Tak samo jak w innych miejscach formuła ta wprowadza wyjaśnienie tajemniczego planu Bożego i realizacji planu. Zazwyczaj oznacza ona także przejście na głębszy poziom relacji z Bogiem. W tej formule ciekawą rolę pełni czasownik ἀγνοεῖν (nie wiedzieć), który może wskazywać także na grzech, pochodzący z braku pouczenia.⁷ To już na samym początku przypomina podstawowy zamiar, z powodu którego zostało wszystko spisane, wyrażony na końcu fragmentu w w. 11: πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν (ku pouczeniu nas)⁸. Aby Koryntianie nie popełnili grzechów z powodu niewiedzy tego, co stało się ich ojcom, konieczne jest ich pouczenie.

⁵ Komentarze do 1 Kor, z których korzystano: G. D. Fee, *The First Epistle to the Corinthians* (NICNT), Eerdmans, Grand Rapids 1987, 687. C. K. Barrett, *A Commentary on the First Epistle to the Corinthians* (HNTC), Harper & Row, New York 1968, s. 220; Por. R. C. H. Lenski, *Interpretation of St. Paul's First and Second Epistle to the Corinthians*, Wartburg Press, Columbus Ohio 1946; W. F. Orr, J. A. Walther, *I Corinthians* (AB 32), New York 1976.

⁶ Formuła ta pojawia się w negatywnym sensie także w 1 Kor 12, 1; Rz 11, 25; 2 Kor 1, 8; 1 Tes 4, 13; a w pozytywnym sensie w 1 Kor 11, 3 i Kol 2, 1.

⁷ W Hbr 5, 2 czasownik ἀγνοέω wskazuje na grzech, popełniony w niewiedzy.

⁸ Przeciwne pojęcia ἄγνοια (nieświadomość, uchybienie, wina) i νοουθεσία, νοουθέτησις / νους, θῆσω (przemówienie do serca, napomnienie). Szczególnie w Dz 20, 31 i 1 Kor 4, 14 widać głębszy sens napomnienia, pochodzącego z serca.

¹*Nie chciałbym, bracia, żebyście nie wiedzieli, że nasi ojcowie
wszyscy, co prawda zostawali pod obłokiem,
wszyscy przeszli przez morze i*

²*wszyscy byli ochrzczeni w imię Mojżesza, w obłoku i w morzu;*

³*wszyscy też spożywali ten sam pokarm duchowy ⁴i pili ten sam
duchowy napój.*

*Pili zaś z towarzyszącej im duchowej skały,
a ta skała – to był Chrystus.*

⁵*Lecz w większości z nich nie upodobał sobie Bóg; poległ bowiem na pustyni.*

⁶*To zaś stało się za przykład dla nas,
abyśmy nie pożądali złego, tak jak oni pożądali.*

⁷*Nie bądźcie też batwochwalcami jak niektórzy z nich, według tego,
co jest napisane:*

*Zasiadł lud, by jeść i pić,
i powstali, by się bawić.*

⁸*Nie oddawajmy się też rozpuście, jak to czynili niektórzy spośród nich,
i padło ich jednego dnia dwadzieścia trzy tysiące.*

⁹*I nie wystawiajmy Pana na próbę,
jak wystawiali Go niektórzy z nich i poginęli od węzów.*

¹⁰*Nie szemrajcie, jak niektórzy z nich szemrali
i zostali wytraceni przez dokonującego zagłady.*

¹¹*To zaś dla przykładu przydarzyło się im,
spisane zaś zostało ku pouczeniu nas, których dosięga kres czasów.*

Ciekawe studium struktury retorycznej fragmentu 1 Kor 10, 1–13 przeprowadza G. D. Collier.⁹ Opiera się na trzech fazach: przykład, wniosek, upomnienie. W badaniu relacji między przykładem historycznym a upomnieniem, odnoszącym się do sytuacji terażniejszej, można wyróżnić trzyczęściową strukturę:

- A przykład historyczny (w. 1b–5)
- B uzasadnienie przykładu (w. 6)
- C upomnienie w sytuacji terażniejszej (w. 7–10)
- B' uzasadnienie upomnienia (w. 11)

⁹ Por. G. D. Collier, *That we might not crave Evil: The Structure and Argument of 1 Corinthians 10:1–13*, s. 59.

Wewnętrzna dynamika

Między przykładem historycznym, dotyczącym Izraelitów na pustyni (w. 1-5), a upomnieniem odnośnie do sytuacji terażniejszej Koryntian (w. 7-10) istnieje wewnętrzne napięcie. Opiera się ono z jednej strony na pojęciach πάντες (wszyscy) i τινές αὐτῶν (niektórzy z nich), odnoszących się do οἱ πατέρες ἡμῶν (nasi ojcowie), a z drugiej strony na bezpośrednim przemówieniu do Koryntian.¹⁰ Tworzy ono relację, dominującą przez cały fragment: wszyscy/ niektórzy z ojców naszych – my.

W głębszym rozumieniu tej wewnętrznej dynamiki istotne jest Pawłowe określenie οἱ πατέρες ἡμῶν, oznaczające pierwsze pokolenie Izraelitów, które poległo na pustyni (w. 5). Paweł zakłada, iż chrześcijanie w Koryncie są dziedzicami – potomkami narodu izraelskiego, które przeszło przez Morze Czerwone.¹¹ Wyrażenie to można przeciwstawić wyrażeniu ὅτι ὅτε ἔθνη ἦτε (gdyście byli poganami), którym nazywa Paweł Koryntian przed nawróceniem w 1 Kor 12, 2. Na podstawie określenia οἱ πατέρες ἡμῶν można także rozumieć, iż Koryntianie przedstawiają dla Pawła eschatologiczny Izrael, albowiem w zakończeniu w. 11 podkreślony jest nadchodzący kres wieków¹². W tym fragmencie Paweł zakłada to już od początku, albowiem – choć mówi o „ojcach naszych” – nie przeprowadza jednak dalszego uzasadnienia¹³.

¹⁰ Słowo πάντες (wszyscy) występuje w pierwszej części (w. 1-5) pięć razy, a wyrażenie τινές αὐτῶν (niektórzy z nich) w drugiej części (w. 7-10) cztery razy.

¹¹ Por. F. Thielman, *Legge*, w: *Dizionario di Paolo e delle sue lettere* (red. wyd. wł. Romano Penna), San Paolo, Milano 2000, s. 932.

¹² Podstawą porównania pierwszego pokolenia Izraelitów na pustyni i wiernych Koryntian jest idea, iż ἐκκλησία jest prawdziwym, eschatologicznym Izraelem. Por. L. Goppelt, *Typos. Die typologische Deutung des Alten Testaments im Neuen*, Gütersloh 1939, s. 173-176.

¹³ Por. R. B. Hays, *The Conversion of the Imagination: Scripture and Eschatology in 1 Corinthians*, NTS 45/3 (1999), s. 399.

Interpretacja typologiczna w celu pouczenia

Pawłowa metoda interpretacji przykładu historycznego ukazuje się w w. 6 i 11, które stanowią inkluzję¹⁴. Wersety te są powszechnie uznane jako tworzące ramy drugiej części (w. 7-10), odnoszącej się już bezpośrednio do Koryntian.

a. Paralelizm między w. 6 a i 11 a

Pomiędzy wersetami 6a i 11a istnieje paralelizm. Zawierają one prawie identyczną formułę wprowadzającą:

w. 6a (dosł.)	ταῦτα δὲ τύποι te zaś przykłady A	ἡμῶν dla nas B	ἐγενήθησαν stały się C
w. 11a (dosł.)	ταῦτα δὲ τυπικῶς to zaś dla przykładu A'	συνέβαιεν przydarzyło się C'	ἐκείνοις im B'

Słowa τύποι ἐγενήθησαν (stały się przykładami) w liczbie mnogiej oznaczają nowy sens wydarzeń, które przytacza Paweł w w. 1-4, oceniając je w w. 5. Liczba mnoga słowa τύπος szczególnie podkreśla iż chodzi o wydarzenia, których doświadczyli „ojcowie nasi” Te wydarzenia nabierają nowego sensu w relacji do ἡμῶν (nas), to jest do całego nowego Izraela w porównaniu z pokoleniem na pustyni. Słowo τύπος w relacji do ἡμῶν (nas) oznacza w takim razie treść nową, która dopiero powstaje w relacji między historycznym wydarzeniem a teraźniejszą sytuacją.

W w. 11 natomiast słowa τυπικῶς συνέβαιεν (dla przykładu przydarzyło się) nabierają sensu odnośnie do ojców naszych, których określa słowo ἐκείνοις (im) i podkreślają niespodziewaną reakcję Boga, której doświadczyli na pustyni. Już nie chodzi o pozy-

¹⁴ Por. W. A. Meeks, *And rose up to play...*, s. 65.

tywne przykłady, ale o nadanie sensu konsekwencjom negatywnego zachowania.

W porównaniu podobnych czasowników ἐγενήθησαν (w. 6) i συνέβαινεν (w. 11) występuje stopniowanie dotyczące przebiegu wydarzeń. Czasownik ἐγενήθησαν odnosi się do wydarzeń w bardziej ogólnym sensie,¹⁵ natomiast w w. 11 czasownik συνέβαινεν przypomina niespodziewaną reakcję Boga i ma mocniejsze znaczenie.

b. Pouczenie i pełnia Pisma (w. 11 b)

Relacja między „przydarzyło się im” i „zostało napisane ku pouczeniu nas” w w. 11 b wyraża, iż negatywne wydarzenia nie bezpośrednio stają się naszym pouczeniem, ale przez Pisma. Znaczące przejście od „przydarzyło się im” do „zostało napisane” podkreśla także, iż τύπικῶς dotyczy konkretnych wydarzeń, które przeżyli nasi ojcowie, a nie Słowa pisanego. Pouczenie natomiast opiera się na Pismach, skierowanych do nas. Przejście od negatywnego doświadczenia naszych ojców do pozytywnego pouczenia dla nas tak bardzo nadaje sens negatywnej tradycji buntu na pustyni, że Paweł może ukazać przyczynę, dlaczego to wszystko się stało (w. 6). Ale tylko przyjęcie przez Koryntian pouczenia, zawartego w Pismach nada tej negatywnej historii nowy sens.

Termin νοουθεσία (dosł. włożenie do rozumu) jest użyty w 1 Kor 10, 11 w oryginalny sposób. Poza tym miejscem termin νοουθεσία występuje w Nowym Testamencie tylko w Ef 6, 4 (napominanie dzieci) i Tt 3, 10 (upomnienie sekciarza) w węższym (wyłącznie moralnym) znaczeniu. Także w LXX występuje tylko raz, w Mdr 16, 6, εἰς νοουθεσίαν (dla pouczenia). Paweł nadaje mu sens eschatologiczny. Przezeń wskazuje na eschatologiczną pełnię wyda-

¹⁵ Czasownik γίνομαι często występuje w relacji do znaków Bożych: Mt 11, 23; 28, 4; Łk 10, 13; Kol 4, 11; Heb 11, 34.

rzeń eksodusu. Termin τὰ τέλη τῶν αἰώνων (dosł. końce czasów)¹⁶ z jednej strony wyraża typologiczną pełnię starotestamentalnych tekstów, z drugiej strony zaś przypomina bliskość sądu ostatecznego, czas apokaliptyczny¹⁷. Kres czasów dla Pawła jest już obecny, co wyraża użycie czasownika κατήντηκεν (przyszły) w czasie przeszłym. Podobny sens nadaje Paweł temu terminowi w odniesieniu do Pism w Rz 15, 4.

c. Pawłowe pojęcie τύπος a klasyczna metoda typologiczna

Klasycznie rozumiana typologia jest systemem ustalonych relacji symbolicznych, wewnętrznym historii zbawienia.¹⁸ Opiera się na postępowaniu Boga, które zawiera jakiś model, powtarzający się w podobnych sytuacjach historycznych. Odnosi się do osób i zdarzeń Starego i Nowego Przymierza i określa związek pomiędzy obrazem, zapowiedzią, figurą, typem a nową rzeczywistością. Typologiczna relacja obu Testamentów polega na pewnej zgodności historycznych rzeczywistości w różnych momentach dziejów świętych.¹⁹

Nowość Pawłowej metody typologicznej natomiast wyraża się w odnoszeniu do sytuacji teraźniejszej. Metaforyczne połączenie z historią Izraela nabiera sensu w eschatologicznym pouczeniu, które jest wciąż aktualne. Τύπος jako pojęcie funkcjonalne i relacyjne dla Pawła nie wyraża różnicy między dwoma porównywanymi zjawiskami, ale przedstawia tożsamość porównywanych aspektów. Paweł nie porównuje przejścia przez Morze Czerwone

¹⁶ Τέλος jako „koniec” oznacza nie tylko kres istnienia jakiejś rzeczy, ale również ostatnią szczytową fazę jej rozwoju. Por. J. Stępień, *Teologia św. Pawła*, ATK, Warszawa 1979, s. 219.

¹⁷ Por. R. B. Hays, *The Conversion of the Imagination*, s. 400–401.

¹⁸ Por. J. Danielou, *Essai sur le mystere de l'histoire*, Paris 1982, s. 13.

¹⁹ Por. S. Fedorowicz, *Typologia biblijna według Jeana Danielou*, „Polonia Sacra” 6/50 (2000), s. 74.

z przyjęciem chrztu św., co stanowi klasycznie rozumianą sakramentalną typologię, ale w typologiczny sposób przedstawia następstwa niewłaściwego postępowania po przejściu przez Morze Czerwone i wyjaśnia skutki tego, aby się nie powtórzyła taka sama reakcja Boga. Upomnienie, rozwinięte na podstawie typologicznego porównania, odnosi się do niewierności Izraelitów i nie jest powiązane z nieskutecznością łask, których doświadczyli na pustyni.

Podstawowy sens słowa τύπος w tym fragmencie ma być dopiero odsłonięty w relacji do konkretnej sytuacji Koryntian, dotyczy bowiem skutków pouczenia w eschatologicznej terażniejszości. Pawłowym celem przytaczania historii starotestamentalnej jest udowodnienie, iż ludzie, którzy byli obdarowani największymi przywilejami, nie są wolni od pokus. Pokolenie Izraelitów na pustyni nas poucza, że prosty materialny znak chrztu i eucharystii nie chroni przed sądem Bożym, który ma nadejść u końca czasów²⁰, dlatego współpraca z łaską Bożą po przyjęciu sakramentów jest konieczna. Ten podstawowy cel Pawłowej metody interpretacyjnej trzeba rozumieć na tle pregnostyckich tendencji pojawiających się w Koryncie. Łaska chrztu św. nie może w pełni działać, jeżeli zostaje przyjęta na tle gnostyckiego rozumienia rzeczywistości, które nie bierze pod uwagę obowiązku moralnego²¹.

Sposób przedstawienia pierwszego eksodusu

Na podstawie metodologicznych wniosków i relacyjnego znaczenia pojęcia τύπος zobaczymy teraz, na czym polega nowatorskie przedstawienie Pawłowej interpretacji eksodusu. Paweł ukazuje

²⁰ Por. J. M. Gundry-Volf, *Apostasia, perseveranza*, [w:] *Dizionario di Paolo e delle sue lettere*, s. 104.

²¹ Por. R. P. Martin, *Culto*, [w:] *Dizionario di Paolo e delle sue lettere*, s. 432. G. R. Beasley-Murray, *Battesimo – simbolismo e realta*, tamże, s. 155.

w pierwszej części historycznej te wydarzenia w świetle pozytywnym (w. 1-5)²², a w drugiej części ostrzegawczej w świetle negatywnym (w. 7-10). W ukazaniu oryginalnego sposobu Pawłowego przedstawienia pierwszego eksodusu bierzemy pod uwagę starotestamentalne teksty nawiązujące do tradycji eksodusu w celu ostrzegawczym.

a. Wydarzenie nad morzem – analogia chrztu (w. 1 b-2)

Powszechnie przyjmuje się, iż Paweł mówi o wydarzeniu nad morzem w podobny sposób, jak opisuje to tannaicki midrasz *Mekhilta*, który prawdopodobnie był mu znany²³. Pierwsze dwa wyrażenia, nietypowe dla tradycji starotestamentalnej, ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν (byli pod chmurą)²⁴ i διὰ τῆς θαλάσσης διήλθον (przeszli przez morze) znajdują się w midraszu *Mekhilta*²⁵. Wyrażenia te w stronie czynnej w niezwykły sposób podkreślają przeżycie wszystkich „ojców naszych”

²² R. Schnackenburg podkreśla, iż w. 1-5 stanowią w kontekście tylko *exordium* do dalszego rozważania, które rozwija Paweł w w. 6-11. Por. *Baptism in the Thought of St. Paul*, s. 92.

²³ Por. R. Schnackenburg, *Baptism in the Thought of St. Paul*, s. 92. Nawiązuje do midraszu *Mekhilta* Wj 14, 16 i 14, 21.

²⁴ Pawłową wzmiankę o obłoku jest trudno uzasadnić w tekstach starotestamentalnych: obłok występuje przed albo za ludem wędrującym (Lb 14, 14; Ne 9, 12). Największe podobieństwo do Pawłowego ukazania obłoku znajdujemy w następującym cytacie: „Chmurę rozpostarł jako osłonę i ogień, by świecił wśród nocy” (Ps 105, 39). „Osłona” oznaczająca obłok występuje także w Mdr 10, 17; 19, 7.

²⁵ Midrasz *Mekhilta* zawiera opis szczególnego rytuału oczyszczenia, włączonego w świętowanie Paschy. Rytuał ten ma strukturę przejścia przez morze. Na podstawie przejścia przez kąpiel chrzcielną poganin był przyjęty do żydowskiej wspólnoty. „Niewolnik, który w obecności swojego gospodarza przyjmie kąpiel chrzcielną, wyjdzie z niej wolny”. Por. *Mekhilta: Ein tannaitischer Midrasch zu Exodus* (tłum. J. Winter i A. Wünsche), J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, Leipzig 1909, s. 54.

Trzecie wyrażenie ἐβαπτίσθησαν (zostali zanurzeni), w porównaniu z pierwszymi dwoma występuje w stronie biernej i wskazuje na jedyne go protagonistę: Boga. Forma ta prowadzi już bezpośrednio do nowotestamentalnego odczytania wydarzenia nad morzem. Jedynym kluczem do zrozumienia tego wyrażenia jest bowiem εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε (zostaliście ochrzczeni w Chrystusie), które występuje w Ga 3, 27 i Rz 6, 3. Słowa te zatem trzeba rozumieć w świetle całej Pawłowej sakramentologii, a zwłaszcza nauki o chrzcie św.

Fakt, iż Pawłowa wzmianka o chrzcie w obłoku i morzu nie odnosi się do Chrystusa, ale do Mojżesza, jest znaczący. Wskazuje on, że dla Pawła wydarzenie przejścia przez morze jest tylko przykładem, przydatnym do zrozumienia nowotestamentalnej rzeczywistości. Wewnętrzna dynamika całego fragmentu nam wyjaśnia, iż główny akcent pada nie na relację Chrystus - Mojżesz, ale na relację „wszyscy - niektórzy”, która zostaje odniesiona do chrześcijan w Koryncie. Dlatego nie należy porównywać chrztu w imię Mojżesza z chrztem w Chrystusie, albowiem Paweł te przeżycia ojców naszych i Koryntian prawie utożsamia, aby podkreślić porównanie tego, co było następstwem tych przeżyć. Istnieje jednak znaczna różnica, jeśli chodzi o okoliczności przejścia przez morze i rytuału przyjęcia chrztu chrześcijańskiego²⁶. Izraelici przeszli przez morze po suchym dnie i byli uchronieni od kontaktu z wodą²⁷, natomiast istotą chrześcijańskiego chrztu jest zanurzenie w wodzie (Rz 6 - chrzest przez zanurzenie).

Wyrażenie εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσθησαν mogłoby wskazywać także na szczególną relację między Mojżeszem a Izraelem, która powstała podczas przejścia przez morze²⁸. Ale Paweł nie ma tu na

²⁶ Por. R. Schnackenburg, *Baptism in the Thought of St. Paul*, s. 92.

²⁷ Dwa opisy w Wj 14; podobieństwo do Wj 14, 19-22. Por. J. L. Ska, *Le passage de la mer* (AB 109), PIB, Rome 1986.

²⁸ Na podstawie formuły „udzielając im chrztu w imię (εἰς τὸ ὄνομα) Ojca i Syna i Ducha Świętego” można uzasadnić szczególność tej relacji. ὄνομα (imię) oznacza osobę; przyimek εἰς z biernikiem oznacza dynamiczny aspekt, włącze-

myśli relacji między Chrystusem a chrześcijanami w Koryncie, dlatego nie nawiązuje do relacji między Izraelem a Mojżeszem. Podstawowym celem tekstu jest odwrócenie chrześcijan od pożądania i wzbudzenie w nich bojaźni Bożej przed karami.

*b. Obecność Chrystusa podczas pielgrzymowania
przez pustynię (w. 3–4)*

W pozytywnym opisie pielgrzymowania ludu przez pustynię pojawia się trzy razy przymiotnik πνευματικός (duchowy), który może być rozumiany w dwóch aspektach: podkreśla szczególnie, nadprzyrodzony sposób przyjęcia pokarmu i napoju na pustyni, albo im nadaje znaczenie symboliczne, przedstawiające głębszą rzeczywistość sakramentu Eucharystii.²⁹

Czasowniki ἔφαγον (zjedli) i ἔπιον (wypili) odnoszą się do Skały - Pomazańca. Stwierdzenie ἡ πέτρα δὲ ἦν ὁ Χριστός (Skałą był Chrystus) w alegoryczny sposób oświetla chrystologiczną stronę typologii całej pierwszej części.³⁰ Napój i pokarm na pustyni oznaczały obecność Chrystusa.

W uzasadnianiu motywu skały, towarzyszącej ludowi na pustyni, R. C. H. Lenski zwraca uwagę na różnicę między terminami πέτρα i πέτρος: pierwsze może oznaczać także jamę w skale, urwisko, odłam, siedlisko kamienne; a drugie poszczególny oderwany kamień³¹. Motywu skały towarzyszącej nie można uzasadnić na podstawie Starego Testamentu, ale wyływa on z tradycji rabin-

nie w osoby Trójcy Świętej, podporządkowanie im. Wyrażenie εἰς Μωϋσῆν może oznaczać następujący sens: „do posłuszeństwa wobec Mojżesza”

²⁹ Por. Wj 16, 4. 35; 17, 5–6; Lb 20, 7–11; Ps 78, 15–16. 23–28; J 6, 31, 49.

³⁰ Przedstawienie skały w sposób alegoryczny występuje także u Filona: „Skałą jest Mądrość Boga, którą oddzielił jako najwyższą i pierwszą z Jego mocy, i z której dał picie duszom, miłującym Go” (*Legum Allegoriae* 2:21). Por. W. F. Orr, J. A. Walther, *I Corinthians*, s. 245.

³¹ Porównanie do Mt 16,18. Por. R. C. H. Lenski, *Interpretation of St. Paul's First and Second Epistle to the Corinthians*, s. 392.

ckiej, która mówi, iż skała, z której mogli się napić, towarzyszyła ludowi podczas całego pielgrzymowania na pustyni.³² Najbliższe starotestamentalne teksty, mówiące o motywie skały (πέτρα), odnoszą się do pierwszego (Wj 17, 1-7) albo do drugiego (Lb 20, 2-13) cudu wyprowadzenia wody ze skały. Przypomnijmy także Ps 78, 20, Pwt 32, 15. 18. 30. 31, gdzie skała (צַר) występuje jako najczęściej używane określenie Boga.

Alegoryczne stwierdzenie, iż Skałą był Chrystus, może być rozumiane także przy pomocy 1 Kor 3, 11, gdzie Chrystus jest nazwany kamieniem węgielnym czyli jedynym, który całej budowli daje moc i spoistość. Symbolika skały ukazuje Chrystusa jako obecnego w dziejach ludu Starego i Nowego Przymierza, co przypominają w tym fragmencie także wyrażenia „ojcowie nasi” i „kres czasów”

W pozytywnym przytaczaniu wydarzeń eksodusu Paweł podkreśla chrystologiczny aspekt i zakłada, iż sytuacja po przejściu przez morze jest zbliżona do sytuacji po przyjęciu chrztu św. jeśli chodzi o obowiązek wierności. Paweł w ten sposób przygotowuje miejsce na wprowadzenie typologicznej relacji, która polega na negatywnych doświadczeniach.

c. Upomnienie w sytuacji terażniejszej (w. 7-10)

Negatywne wydarzenia pielgrzymowania ludu na pustyni są przedstawione w formie czterech bloków, z których każdy zaczyna się negatywną partykulą *οὐκ* (i nie). Pierwszy i czwarty są zwrócone do Koryntian w drugiej osobie, drugi i trzeci w pierwszej osobie liczby mnogiej, co oznacza według R. C. H. Lenskiego tylko zmianę stylu³³. Model wszystkich czterech bloków jest na-

³² Nawiązanie do midraszu *Mechilta* Wj 17, 6.

³³ Pierwszy i czwarty blok są w trybie rozkazującym, drugi i trzeci w trybie życzącym. Por. R. C. H. Lenski, *Interpretation of St. Paul's First and Second Epistle to the Corinthians*, s. 390.

stępujący: zakaz skierowany do Koryntian, przykład na podstawie negatywnego postępowania niektórych ojców, kara Boża za ich złe postępowanie.

Tylko pierwszy przykład nie jest uzasadniony karą, która spotkała złe postępujących, ale jest wzmocniony bezpośrednim cytatem z Wj 32, 6. Dlatego pragniemy zwrócić nań szczególną uwagę. Według W. A. Meeksa Wj 32, 6 pełni podstawową rolę w całej drugiej części tekstu (w. 7-10).³⁴ Cytat znajduje się dokładnie w środku całego fragmentu 10, 1-13, powszechnie uznawanego za homilię. Jeśli za początek perykopy przyjmiemy słowa οἱ πατέρες ἡμῶν (ojcowie nasi), można naliczyć 90 słów przed wprowadzonym cytatem i 91 słów po nim. Kontekst cytatu stanowi zasadniczy opis niewierności Izraelitów w tradycji eksodusu, to jest kult złotego cielca (Wj 32).

W cytacie Wj 32, 6 występuje znacząca zmiana liczby czasowników. Pierwszy czasownik וישב העם (usiadł lud) występuje w liczbie pojedynczej i odnosi się do jedzenia i picia. Drugi czasownik natomiast ויקמו (i wstali) występuje w liczbie mnogiej i odnosi się do czasownika צהק (bawić się). Zmiana liczby czasowników według R. C. H. Lenskiego wyraża ideę jedności i pluralizmu, zawartą w terminie ὁ λαός, który zazwyczaj oznacza wielką masę ludzi, ale często także wybrany lud Boży³⁵. Przy pomocy dwuznaczności tego terminu można rozumieć, iż słowna para „usiadł/wstali” wyraża w symboliczny sposób zmianę wewnętrznej postawy ludu. Obraz zjednoczonego ludu w jedzeniu i picciu może się odnosić do symboliki duchowego pokarmu i napoju, o którym mówi pierwsza część fragmentu (w. 3-4). Druga część zdania, podkreślająca wielką masę ludzi, odnosi się do zabawy, która nastąpiła po popełnieniu grzechu idolatrii. W. A. Meeks wyjaśnia bardzo różne znaczenia czasownika צהק (bawić

³⁴ Por. W. A. Meeks, *And rose up to play...*, s. 64-78.

³⁵ Por. R. C. H. Lenski, *Interpretation of St. Paul's First and Second Epistle to the Corinthians*, s. 397.

się) i na podstawie jego szerokiego pola semantycznego³⁶ uzasadnia, iż drugą część Wj 32, 6 można zastosować do całej drugiej części fragmentu (1 Kor 10, 7-10). Na podstawie takiej oryginalnej interpretacji cytatu Wj 32, 6 można uzasadnić jego centralną rolę w całym fragmencie. Podstawowy Pawłowy cel, by zostać wiernym łaskom, otrzymanym od Boga, staje się bardziej wymowny w podkreślaniu zmiany wewnętrznej postawy ludu. Także pytanie, dlaczego Paweł w przytaczaniu cytatu Wj 32, 6, zaczerpniętego z podstawowego fragmentu o złotym cielcu, podkreśla tylko uboczny aspekt urządzenia zabawy, staje się bardziej jasne w nawiązaniu do duchowego pokarmu i picia.

Na podstawie W. A. Meeksa cała tradycja negatywna dotycząca Izraelitów na pustyni podkreśla zmianę wewnętrznej postawy ludu, która jest wyrażona poprzez słowną parę „usiadł/wstali” w Wj 32, 6. Przyczynę tej zmiany wyraża Paweł w w. 6 b, mówiącym o pożądaniu.

d. Pożądanie zła – istota zmiany wewnętrznej postawy (w. 6 b)

Wyrażenie ἐπιθυμητής κακόν (pożądający zła) w w. 6 odnosi się do czterech podstawowych grzechów, opisanych w w. 7-10: bałwochwalstwa, cudzołóstwa, wystawiania Chrystusa na próbę, narzekania. Wyraz ἐπιθυμία (pożądanie) występuje także w innych fragmentach starotestamentalnych, nawiązujących do tradycji buntu na pustyni³⁷. Termin ten oznacza w Nowym Testamencie pożądanie wypływające z instynktów albo z popędu. W szerokim sensie oznacza cały mechanizm egoizmu, który pozostaje niebezpieczny dla człowieka także po przyjęciu Ducha Świętego. Pożą-

³⁶ Znaczenie czasownika ρῆμα (bawić się) odnosi do wszystkich czterech wymienionych grzechów.

³⁷ Por. Ps 77, 29-30; 105, 14.

danie jest przedstawione jako coś, z czymś trzeba ciągle walczyć i czego trzeba w sobie unikać³⁸.

Ciekawe jest także, jak rozwija W. A. Meeks powiązanie między Wj 32, 6 i 1 Kor 10, 6. Na podstawie Filonowego wyjaśnienia „złotego cielca” porównuje znaczenia czasowników „bawić się” i „pożądać rzeczy złych”. Filon rozumie grzech „złotego cielca” jako odwrócenie duszy od świata wyższego, zaplątanie się w świecie materialnym. Taka dusza żyje bardziej według ciała niż według rozumu. Pawłowe wyrażenie ἐπιθυμία κακῶν (pożądanie zła) można rozumieć w tym sensie jako związane z wyrażeniem „bawić się”

e. Przeżycie ludu jako podstawa pouczenia

W porównaniu z innymi starotestamentalnymi tekstami (mówiącymi w sposób ostrzegawczy o wielkich dziełach Boga, odrzuconych przez lud), w których występuje tradycja wędrowania przez pustynię, można zauważyć różnicę w sposobie przedstawienia³⁹. Teksty te mają tradycyjną strukturę, która opiera się na przeciwieństwie: Bóg okazał wielką miłość ludowi, a lud na nią odpowiedział negatywnie, buntem i niewiernością. Bóg na to reagował karami. Paweł natomiast przytaczając pozytywne doświadczenia ludu na pustyni opiera się na tych przeżyciach i podkreśla zmianę wewnętrznej postawy ludu poprzez słowną parę „usiadł/wstali”, występującą w Wj 32, 6, która w nowym kontekście nabiera nowego znaczenia.

³⁸ Por. A. Buchsel, *θυμός*, [w:] *Theological Dictionary of the New Testament* 7, 167-173.

³⁹ Przy tym bierzemy pod uwagę następujące teksty starotestamentalne: Kpł 14, 26-35; 25, 1-9; 26, 62; 21, 5-9; 16, 41-50; Pwt 32; Ps 78; 105; 106; 136; Ne 9, 9-37; Oz 13, 4-8; Am 2, 9-16; 3, 2. Por. J. Bonsirven, *Exégèse Rabbiniq̄ue et exégèse Paulinienne*, Beauchesne et ses Fils, Paris 1939, s. 281.

Gdy w starotestamentalnych tekstach podkreślone jest przeciwieństwo między Bożym działaniem a ludzką odpowiedzią, to Paweł podkreśla wewnętrzne przeciwieństwo między doświadczeniem duchowych darów a pożądaniem złego. *Νουθεσία* (pouczenie) ma uchronić przed tym niebezpieczeństwem, wskazując na potrzebę ludzkiego starania i współpracy z Bogiem.

Zakończenie

We fragmencie 1 Kor 10, 1-11 występuje podstawowa relacja typologiczna między przykładem historycznym Izraelitów na pustyni a terażniejszą sytuacją Koryntian, która ma na celu pouczenie w sensie eschatologicznym. Paweł posługuje się hermeneutycznym pojęciem τύπος w bardzo oryginalny sposób, rozumianym jako pojęcie relacyjne, którego znaczenie dotyczy skutków pouczenia.

Paweł nie podkreśla w tym fragmencie klasycznie rozumianej typologii sakramentalnej (przejście przez morze – chrzest), która jest mu oczywista, ale buduje dalej na konsekwencjach wielkich wydarzeń. Tak samo jak Izraelici zaczęli drogę przez pustynię od chrztu w (imię) Mojżesza, także chrześcijanie zaczęli swoje życie duchowe od chrztu św. Ale chrzest Izraelitów nie uchronił ich przed upadkiem na pustyni i także ochrzczeni Koryntianie muszą czuwać, by nie upaść. Nie porównuje się chrztu, porównuje się w negatywnym sensie pożądanie człowieka i reakcję Boga, która następuje. Nie wystarczy łaska Boga, potrzebna jest współpraca człowieka, która polega na opieraniu się podstawowej pokusie pożądania i przyjęciu pouczenia płynącego z pełnego sensu Pisma.

Nawiązywaniu do Starego Testamentu nadaje Paweł sens praktyczny, który osiągnie cel w ostrzeżeniu przed błędami ojców naszych. Nie wyjaśnia wydarzeń na pustyni jako czegoś nowego dla słuchaczy, ale tylko interpretuje je w taki sposób, by były wymowne w terażniejszej sytuacji. Na podstawie tego można zakła-

dać, że cały kontekst historii wyjścia z Egiptu był już znany słuchaczom, inaczej byłby niezrozumiały.

W rozumowaniu Pawła widać mocne przekonanie, iż Bóg jest władcą historii i że historia osiągnęła swój szczyt w ludzie Nowego Przymierza. Dlatego istotne jest stwierdzenie „dosięga (nas) kres czasów”. Paweł łączy tu historię Starego Testamentu i eschatologiczną rzeczywistość, która zaczęła się urzeczywistniać z przyjściem Chrystusa.

πρὸς κούθειαν ἡμῶν - „per ammonimento nostro”:

Interpretazione tipologica dell'esodo

nel 1 Cor 10, 1-11

Riassunto

Nell'articolo viene sviluppata la ricerca del metodo tipologico di Paolo, usato nel 1 Cor 10, 1-11 e sulla base di essa viene sottolineata la sua originalità nella presentazione degli eventi del primo esodo. Dopo la presentazione della triplice struttura del testo (esempio storico, motivazione dell'esempio, ammonimento) viene mostrata la dinamica interiore del brano, nella quale domina il rapporto tra „padri nostri” (tutti, alcuni di loro) e cristiani di Corinto.

Si compara la situazione della generazione nel deserto con quella del Corinto attuale nello stato di desiderare le cose cattive dopo aver sperimentato le grandi opere di Dio. La reazione punitiva di Dio sulla generazione degli Israeliti nel deserto viene espressa come ammonizione per i cristiani di Corinto, per i quali è arrivata la fine dei tempi. In tutto questo Paolo predispone la classica *typologia* degli eventi di Dio nel deserto con i sacramenti del Battesimo e dell'Eucaristia, ma non la sviluppa.

L'aspetto metodologico di Paolo viene mostrato nel parallelismo tra i versetti 6 e 11, nei quali la parola τύπος rappresenta il

concetto di relazione che trova il suo vero significato solo nell'applicazione alla situazione concreta. Se τύπος si basa sugli avvenimenti storici, l'insegnamento è legato alla parola scritta, compresa nel suo senso pieno, escatologico.

Nell'esperienza positiva di Dio nel deserto (v. 1 b-5) viene sviluppato l'aspetto cristologico. L'esperienza negativa (v. 7-10) si basa sul citato di Es 32, 6, che nell'interpretazione originaria di Paolo sottolinea il cambiamento dello stato interiore del popolo, a causa del quale Dio non si compiace con loro (v. 6). Origine di questo cambiamento rappresenta il desiderio delle cose cattive, che diventa anche la più profonda ragione per l'ammonimento dei cristiani di Corinto.